

Валентин Канавров

ПЪТИЩА НА
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНИЯ
СХЕМАТИЗЪМ

WEGE DES TRANSZENDENTALEN SCHEMATISMUS

INHALT

VORREDE. DIE PHILOSOPHIE ALS KRITISCHE METAPHYSIK	7
EINLEITUNG. DIE KRITISCHE METAPHYSIK ALS VIRTUALISTISCHER TRANSZENDENTALISMUS	19
ERSTES KAPITEL.	
TRANSZENDENTALER SCHEMATISMUS	65
1. KANTS KRITISCHE LÖSUNG DES TRANSZENDENTALEN SCHEMATISMUS	71
2. KANTS TRANSZENDENTALE DEDUKTION DER KATEGORIEN ALS EINE NICHTSCHEMATISCHE DEVIRTUALISIERUNG DER REINEN DENKFORM BEI DER GRUNDLEGUNG DER KRITISCHEN ONTOLOGIEN	99
3. DIE TRANSZENDENTALE ONTOLOGISIERUNG ALS EINE SCHEMATISCHE DEVIRTUALISIERUNG DER REINEN DENKFORM	149
ZWEITES KAPITEL.	
TRANSZENDENTALE SCHEMATISIERUNGEN.....	213
1. RAUMZEIT	228
2. FREIHEIT	259
3. SPRACHE	299
NACHREDE. (VORREDE. GRUNDLEGUNG EINER ERKENNTNIS- METAPHYSISCHEN UND FORMAL-TRANSZENDENTALEN PHÄNOMENOLOGIE)	329
LITERATUR.....	353
ZUSAMMENFASSUNG IN DEUTSCHER SPRACHE.....	365

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР.	
ФИЛОСОФИЯТА КАТО КРИТИЧЕСКА МЕТАФИЗИКА	7
УВОД.	
КРИТИЧЕСКАТА МЕТАФИЗИКА КАТО ВИРТУАЛИСТКИ	
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛИЗЪМ	19
ГЛАВА ПЪРВА.	
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЕН СХЕМАТИЗЪМ	65
I. 1. КРИТИЧЕСКОТО РЕШЕНИЕ НА КАНТ ЗА ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНИЯ СХЕМАТИЗЪМ	71
I. 2. КАНТОВАТА ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНА ДЕДУКЦИЯ НА КАТЕГОРИИТЕ КАТО НЕСХЕМАТИЗИРАНА ДЕВИРТУАЛИЗАЦИЯ НА ЧИСТАТА ФОРМА НА МИСЛЕНЕТО ПРИ ОСНОВАВАНЕТО НА КРИТИЧЕСКИ ОНТОЛОГИИ ..	99
I. 3. ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНОТО ОНТОЛОГИЗИРАНЕ КАТО СХЕМАТИЗИРАНА ДЕВИРТУАЛИЗАЦИЯ НА ЧИСТАТА ФОРМА НА МИСЛЕНЕТО.....	149
ГЛАВА ВТОРА.	
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНИ СХЕМАТИЗАЦИИ	213
II. 1. ПРОСТРАНСТВО-ВРЕМЕ	228
II. 2. СВОБОДА.....	259
II. 3. ЕЗИК	299
СЛЕДГОВОР.	
(ПРЕДГОВОР. ОСНОВОПОЛАГАНЕ НА ЕДНА ПОЗНАВАТЕЛНО-	
МЕТАФИЗИЧНА И ФОРМАЛНО-ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНА	
ФЕНОМЕНОЛОГИЯ)	329
ЛИТЕРАТУРА	353
WEGE DES TRANSCENDENTALEN SCHEMATISMUS	
(ZUSAMMENFASSUNG)	365

ПРЕДГОВОР

ФИЛОСОФИЯТА КАТО КРИТИЧЕСКА МЕТАФИЗИКА

Като фуга – и в нейното претрайване, и в нейното надмощие – метафизиката претрайва толкова по-неразпознаваема, колкото по-противоречиви и по-плоски са мненията за „метафизиката“, колкото по-агресивно „светогледите“ отстояват себе си.

Мартин Хайдегер¹

¹ „Die Metaphysik als Fuge bleibt und wird in ihrem Bleiben und in ihrer Vormacht immer unkenntlicher, je widerstreitender und flacher die Stellungnahmen zur „Metaphysik“ sind, je wilder die „Weltanschauungen“ sich geltend machen“, Heidegger, M., *Besinnung*, in: GA, V.66, S.399 f.

Начинът на цитиране е следният:

а) монографии: автор, година на изданието, страница; напр. Канавров, В., 2011, с. 111;

б) студии и статии в сборници или списания: автор, заглавие, сборник (описан като монография – издател, респ. автор или съставител, година на изданието) или списание (заглавие, година, брой), страница; напр.: Mittelstraß, J., *Über „transzendental“*, in: Shaper, E., Vossenkuhl, W. (Hrsg.), 1984, S.170 ff.; или: Герхард, М., Хегел и логическият въпрос, във: *Философски алтернативи*, 2013/1, с. 5–18.

Пагинираните текстове на класическите автори се цитират по съответен начин. Кантовата *Критика на чистия разум* се цитира по първото издание на БАН от 1967 г. (излязло под зоркия поглед на проф. Цеко Торбов), но и по утвърдения в коментарната литература начин, след като през 2013 г. третото издание на *Критиката* на български език излезе със съответното пагиниране; напр.: Кант, И., 1967, с. 99 {A 19/B 33}.

Моите допълнения, пояснения, уточнения или преводи в рамките на цитат се дават в квадратни скоби в самия цитат.

Многотомните издания на великите философи се записват съкратено по общоприетия във вторичната литература начин: академичното издание на събраните съчинения на Кант (*Gesammelte Schriften, Akademieausgabe*): AA; събраните съчинения на Кант, издадени от Карл Форлендер (*Sämtliche Werke*): SW; пълното издание на съчиненията на Якоби (*Werke, Gesamtausgabe*): WGA; пълното издание на съчиненията на Хегел (*Sämtliche Werke, Jubiläumsausgabeinzwanzig Bänden*): SWJA; пълното издание на съчиненията на Хайдегер (*Gesamtausgabe*): GA и т.н.

Европейската философия е метафизика по генезис, развитие, същност и неопходимост. Ако не би била такава, тя би се ограничила до резониращо всекидневно разсъждаване, тривиално предметописание или проста абстрактна дейност, не би се диференцирала от предхождащите я митопоезия и житейската мъдрост, не би се въздигнала над нароилите се от корпуса ѝ по-обща и по-частни, по-фундаментални и по-приложни науки. В своите рефлексии по метафизика Кант записва кратко и експресивно: „Във всяка философия собствено философското е метафизиката на науката.“¹ Метафизическата философия е науката *per se*, т.е. не наука за нещо, не и наука за или на науката, а самата научност като такава, рефлектираната в себе си рационална форма на научността².

Европейската философия проблематизира и изследва отсамното, тукашното, днешното, съществуващото, актуалното, крайното, но само и единствено откъм другото, чистото, принципа, формата, основанието, битието, безкрайното, Другия³. Днес тя вече не може да има претенциите да

Пълното библиографско описание на съответните събрани съчинения е дадено в *Литература* в края на книгата. В списъка на литературните източници, подреден според фамилните имена на авторите, издателите или съставителите, по-важните студии и статии са посочени отделно. В някои случаи са приведени само сборниците, които са библиографски описани както бе посочено по-горе.

¹ Kant, I., Refl.5681, in: Kant, I, AA, V.XVIII, S.326. Куно Фишер отбелязва, че „в буквата на Кантовата философия въпросът за отношението или различието на метафизиката и критиката на чистия разум не е решен“ и възкликва: „Нима обосноваването на метафизиката, ако то трябва да носи името на някаква определена наука, би могло да се нарече другояче освен метафизика, след като то очевидно съдържа основоположенията или принципите на всяка метафизика!“ Fischer, K., 1898, S.325.

² Реми Браг припомня прочутата картина на Карл Шпицвег, на която е изобразен „книжният плъх“ в библиотеката. Той е поставил голяма стълба пред високите рафтове, които стигат до тавана на помещението и са изпълнени с книги. „Книжният плъх“ се е покачил на най-високото стъпало на стълбата. И пред себе си вижда табелка с надпис „метафизика“, обозначаващ книгите от най-високия рафт. Brague, R., Die Konkretheit des Metaphysischen. Sein und Gutes als unentbehrliche Fragen, in: fiph, Nr. 21, April 2013, S.1.

³ Искам да подчертая, че настоящото изследване, а и повечето ми досегашни фило-

бъде царица на науките, нито пък може да си позволи да се самозатвори в недостъпни кристални кули. Напротив, европейската философия мисли съществуващото. Но за разлика от всички останали науки тя го мисли като ек-зистенциална онтологизация, т.е. като смислова трансформация на он-тичното откъм и по силата на автономната чиста форма на мисленето. Ето защо тя е познавателна метафизика, значи, принципирано и концептуализирано априорно мислене „преди“ предмета, „преди“ конкретното познание на предмета, „преди“¹ включването на предмета в обхвата на човешкия опит и човешкия свят.

Метафизичният път от *a priori* към *a posteriori* е жива философия, защото необходимо стига до опита и се вкоренява в него. Пътят от *a posteriori* към *a priori* ражда мъртва философия, създава призраци, фантоми, миражи, химери и пр., защото леко-мислено напуска здраво-словните територии на опита, или конформистки резигнира в тях, отдавайки се на нездравно-словно отчаяние, „мъдро“ мълчание, страстно бърборене или залудо нищоправене (Machenschaft, по Хайдегер). Велика философска заслуга на Кантовата метафизика е не отдръпването и отдалечаването от съществуващото в опита, а насочването и вкопаването в опита – разбира се, не откъм самия него, не и откъм онтоса или съществуващото, а откъм твърдата, здрава основа на чистата форма на мисленето като единственото свръхчовешко човешко. Кант начева своето трансцендентално философстване с и откъм чистата форма на мисленето, но не остава при нея и не я обявява за единствен критерий на истината подобно на рационалистите (Декарт, Спиноза, Лайбниц, Волф и мн.др.). Той настоява за формален мисловен трансфер към опита и схваща последния като познание, но не го смята за единствен маркер на истината подобно на емпириците (Лок, Хюм, Крузий и мн.др.). Кант мисли по трансцендентален начин основаването на опита и в това се изразява парадигмалната отправност на неговата критика. Тя не е застинала оценка, не е изказано мнение, не е непоколебима позиция, а е път на формализираното синтетично мислене, което преодолява априорно-апостериорната граница, като по този

софски разработки касаят единствено европейското философстване, както то се е зародило на Стария континент и както се е развило откъм автентичните си извори. Днес световната философия е значително по-широко, но и по-аморфно предприятие. Европейската философия има собствен облик най-вече откъм логоса и неговото систематично, макар и поливалентно разгръщане. Разбира се, през различните епохи от развитието си европейската философия не е била единствено магистрален поток на логоса.

¹ В случая „преди“ носи смисъла на теоретична последователност, концептуална подредба и методологично следване. Лудвиг Витгенщайн пише в *Трактата*: „Думата „философия“ трябва да означава нещо, което се намира над или под, но не до естествените науки“, Витгенщайн, Л., 1988, с. 72 (Трактат, 4.111).

начин извършва скок от чистотата на собствената си форма към многообразието на опита, като така го форматира, познава и онтологизира.

Метафизиката¹ е принципиращо трансцендентално мислене. Именно то определя типиката на философското познание като такова². Затова по своята същност философията е трансцендентална³, т.е. тя инкорпорира и осъществява прехода от *a priori* към *a posteriori*, за да форматира и онтологизира по свой образ опита. Другото „име“ на този тип метафизическо философстване е спекулация⁴. Как точно се разбират метафизика, принцип, трансцендентално, априори, апостериори, чисто, същност, безкрайно и пр. и как точно се провежда спекулацията, е въпрос на самото многообразно европейско философстване *in concreto* в лицето на плеяда мъдри мъже и жени, които възплъщават чистото априорно мислене в онтологически конститутивна дейност.

¹ *Метафизика* може да бъде подвеждащо понятие, ако се схване по коренен ограничено езиков начин като различна физика, друга физика, някакъв вид или тип физика. Хайдегер разбира европейската метафизика по този начин – като надграждане, надхвърляне и прескачане на света на физиката, на света на съществуващото. Но винаги откъм физиката, т.е. базирайки се и изхождайки от съществуващото (вж. Heidegger, M., Beiträge zur Philosophie, in: GA, B.65, S.170; Heidegger, M., Kant und das Problem der Metaphysik, in: GA, B.3, S.XVII и мн.др.). Настоящото изследване не възпроизвежда този път. То е вкоренено в априорното и търси познавателния преход от *a priori* към *a posteriori*. Така се метафизира не някакво различно съществуващо (абсолют, субстанция, субект и пр.), а чистата форма на мисленето (познанието). Следователно акцентът пада върху *мета*, върху различното от физиката, другото спрямо физиката. Мисленето като познание е различното от съществуването, от физиката. И когато то се априоризира по теоретичен начин, т.е. като принцип и концепт, тогава метафизиката се разбира: първо, топологично; второ, априорно; трето, методологично като основаване и генериране на теоретичен процес, схващан в случая като философстване; четвърто, в познавателна специфицираност; пето, строго формално; шесто, трансцендентално, т.е. като основаване и осъществяване на прехода *a priori* – *a posteriori*. Феликс Грос патетично обобщава: „Метафизиката е завършекът на всяка **култура** на човешкия разум“, Groß, F., 1916, S.23.

² Изразът „като такова“ е Хегелов и означава органично съчетание на принципност, изосновност, фундаменталност, феноменологичност, историчност и саморефлексивност в конкретна понятийна форма.

³ Следва да се припомни, че Александър Баумгартен отъждествява трансцендентално и метафизически необходимо. Според него трансценденталното се отнася към същността на нещата (*essentialis*; Георг Фридрих Майер превежда на немски език *wesentlich*), като същността не е съществуване (*existentia*), а вътрешна възможност, както я определя още Кристиан Волф. Вж. Baumgarten, A., 1779, §§ 53, 89.

⁴ Кант сближава и почти отъждествява предикациите *теоретично* и *спекулативно* по отношение на разума, принципите и функциите на критиката в същността ѝ на прочистване и изправяне на познанието. Вж. Кант, И., 1967, с. 62, 425 сл., 434, 501 сл., 631, 681, 720 {BXXV, B 421, A 394, A 477/B 505, A 674/B 702, A 748 сл./B 776 сл., A 807 сл./B835 сл.} и мн.др.

Трансцендентализирането е процесуално чисто мислене, което осъществява и претърпява опосредстване. И самата философия е дейностно чисто мислене с акцент върху проблематизирането на основанията на познанието във формален и съдържателен аспект, вкл. като изведено и проведено езиково схематизиране, а оттам и осъществено теоретично методологизиране. Следователно трансценденталната философия е мислене като път, път на метафизично мислене. Адоколкото трансценденталното е винаги активно пре-формиране и транс-формиране на натурата откъм *a priori*, респ. съзидателна светоустройствена динамика, която прескача същностни граници, то така разбираната философия е конститутивно мислене и съграждащо трансцендентализиране, работещи като продуктивно истинно онтологизиране, като идеализационно домостроителство.

Тогава централните философски въпроси се свеждат основно до пет групи. Първо, що е чисто, априорно основание на мисленето, що е чиста форма на мисленето, що е чисто мислене? Второ, що е философско мислене и що е философско познание; какво е отношението между тях? Трето, самодостатъчно ли е философското мислене; автономно ли е, или е проекция на външни (вероятно дори чужди) спрямо него основания, влияния и зададености; с други думи: философското мислене самостоятелно и автаркично (Декарт) ли е, или е опосредствано, медирано, захвърлено (Хайдегер)? Четвърто, откъде произтича и накъде води трансценденталният път, как води той, как и какво постига философското познание като онтологично конститутивна езикова дейност? Пето, що е то критическо формално опосредстване, защо трансценденталното философстване не е резониращо мислене, не е непосредствен отзвук, не е пряк диа-лог(ос), не е анализа на факти, положения, пропозиции и изречения?

Така осмислена и провеждана, европейската философия е фундаментална. Това не означава абсолютна, единствена, тотална, всеобща, политически глобална и пр. – през XIX век тя болезнено се разделя с тези си претенции в процес на иманентно плурализиране, започнал и окончателно завършил поради концептуалното изчерпване и самонихилизиране на нейните моноформи¹, – а насочва към търсене на здрави и устойчиви трансцендентални основания (принципи²) и към рационално прескачане (трансцендентализиране³) на същностни граници. Хайдегер много добре обобщава ситуацията:

¹ Срв. Канавров, В., 1994.

² Според св. Тома „моцта на цялата наука се съдържа в принципите ѝ“. Тома от Аквино, 2003, Книга 1, 1.7.

³ Тук правя една забележка, която има същностен терминологичен характер и важи за цялото изследване. Според Кант трансценденталната употреба на чистите разсъдъчни понятия се различава от тяхната емпирична употреба. При първата те се отнасят до неща сами по себе си, като по този начин не се постига реално познание на предмети (като че ли с „бръснача на Окам“ Кант записва: трансценденталната

употреба „не означава абсолютно нищо“; Кант, И., 1967, с. 321 {B 306}), защото липсва сетивният наглед, чрез който се дават предмети. Втората употреба е според Кант коректната употреба на разсъдъка, която прави възможно познанието на предмети, защото „**разсъдък и сетивност, само ако са във връзка**, могат да определят в нас предмети“, пак там, с. 329 {A 259/B 314}.

За разлика от Кант аз приемам, че **трансценденталната употреба на категориите е всъщност тяхна емпирична употреба**, защото изисква познавателно преминаване на априорно-апостериорната граница (само в този порядък, но не и обратно), т.е. предполага отиване отвъд *a priori* към опита. Кант сам дава повод за едно такова разбиране на трансценденталната употреба: „Значи трансценденталният идеалист е емпирически реалист“, пак там, с. 412 {A 371}. Това, което Кант нарича трансцендентална употреба на категориите, което разграничава от трансценденталното значение (вж. пак там, с. 319 {A 248/B 305}) и на което в крайна сметка налага строги рестрикции в познавателно отношение, аз разбирам като **трансцендентна употреба**. Тя има непосредствен **несхематизиран** характер и по същество е познатата от философията на Новото време директна рационализация и онтологизация на съществуващото, която представлява пряко пренасяне върху него на леко-мислената „игра“ на категориите една с друга. Нека не забравяме, че Декарт разбира мисленото като интуитивен акт.

Тази (не само) терминологична промяна цели реабилитация на понятието *трансцендентално*, което като име на Кантовата философия и синоним на критицизма следва да получи еднозначен положителен смисъл, а не както при Кант обстоятелствено условно значение – трансцендентално значение – по отношение на *Noümena* като чисти разсъдъчни същности.

Остават обаче въпросите: защо Кант все пак смята трансценденталната употреба на категориите за илюзорно познание, защо не я отъждествява с емпиричната, защо не въвежда термина трансцендентна употреба? Отговорът е както обикновено изключително прост. Според Кант разумът, философията и дори метафизиката са естествени заложби на човека (вж. пак там, с. 90 {B22}). Трансцендентализирането е отиване отвъд естеството и затова не е познавателно (всъщност естествено) коректна процедура. Мартин Хайдегер се оказва (от своя позиция!) прав, когато твърди, че цялата метафизика до Ницше, вкл. и тази на Кант, не е нищо друго освен изкуствено и мнимо рационално надграждане над съществуващото (срв. Heidegger, M., Beiträge zur Philosophie, in: GA, V.65, S.170). Следователно доколкото за Кант разсъдъкът и разумът имат естествен характер и са естество – той ги схваща като познавателни способности на човека, – то трансценденталната употреба на категориите може да даде само илюзорно, но в никакъв случай истинно или дори правилно трасирано познание (за нещата), защото надскача обхвата на опита и безвъзвратно се откъсва от него.

Това изследване има претенцията да направи опит за окончателно напускане на субективизираната антропо-психическата плоскост на способностите на познанието, изворите на духа, силите на душата и пр. и да теоретизира философското мислене в чистия му вид. В този контекст **трансценденталното** получава еднозначна и еднослова положителна употреба. То означава преминаване на априорно-апостериорната граница от страна на чистата форма на мисленето, като по този начин се обосновава интенционалността на категориите и се разглежда опитът на човека

Abgrund е безосновното основание, което не е непосредствено дадено на съществуващото, не ечи гръмовно със собствен, цепещ тишината и нетърпящ възражения глас, не се въздига феноменално, субектно или субстанциално в подръчната на човека среда или в някакъв отвъден спрямо нея свят, а е изначалната началност на началото в неговата устойчивост и истинно претрайване като разкриваща се скритост¹. Същинската метафизическа философия не е подвластна на трансцендентни същности, лица и ипостаси, не е елемент на хаоса, не се ограничава със съществуващото, природното, даденото, контингентното, не се оттласква от тях, не ги надстроява по някакъв абстрахиращ или обобщаващ начин. Тя не е наблюдение на света, експеримент или постановка, нечие преживяване, абстрактна анализа на предмет, резониращо разсъждение, езиков изказ на самодостатъчен, явен или таен смисъл, базисен комуникативен акт, искрено вярване или непосредствен социален експликация. Напротив, европейската философия е път на фундаменталното човешко мислене, което търси и методологизира принципиращите основания на процеса на познание на съществуващото. Затова философското познание носи типиката на проведено откъм формата на чистото мислене и осъществено чрез априорно-апостериорен преход екзистенциално и социално домостроителство (онтология, светоустройство, ойкономия). Това домостроителство е резултат на познанието, на познавателно форматиращия опит, на онтологизиращия опит. Познавателната форма не е мантра, не е фиксирана идеална субстанция, а трансцендентален продукт – продукт на процеса девиртуализиращо трансцендентализиране на чистата форма на мисленето накъм непосредствения опит на човека. Познавателната форма е феноменологизираната под трансцендентално условие чиста форма на мисленето, и по-точно: тя е чистата форма на мисленето, която трансцендентално е осъществила априорно-апостериорния скок по схематичен път и през феноменологичното опосредстване е заработила в обхвата на опита като категориален (понятиен) формат.

Трансцендентализирането се осъществява по концептуален, специфично схематизиран път посредством процеси на овременяване, геометризиране, топологизиране, освобождаване, назоваване, именуване и пр. Но само и единствено във връзка с екзистенциализирането на човека, с неговото онтологично утвърждаване като самоцел². Защото човекът е алфата и оме-

в познавателен ракурс. Следователно трансценденталният път е единствено от *a priori* към *a posteriori*, но не и обратно.

Тази забележка ще получи допълнително разяснение в трети параграф на първа глава.

¹ Вж. „Без-основата е из-основа [Der Ab-grund ist Ab-grund]“, Heidegger, M., Beiträge zur Philosophie, in: GA, B.65, S.379; срв. Heidegger, M., Über den Anfang, in: GA, B.70, S.19.

² „Познава **целият интелект** – това е Кантовото преодоляване на сенсуализма и ра-

гата на процеса на трансцендентализиране, респ. на самото философстване¹. Пътят на трансцендентализиране на чистата форма на човешкото мислене накъм опита като тип негова същностна онтологизация провокира пътя на обожението на човека (theosis² в мистическото богословие). Единството и цялото на тези два фундаментални метафизични пътя е фугата за човека като единствена самоцел в света на крайното.

* * *

Монографията *Пътища на трансценденталния схематизъм* е систематично продължение на моите досегашни изследвания, които могат да се резюмират като парадигмална **критическа метафизика**. В три последователни монографии (*Критическата метафизика на Кант. Опит за виртуалистски трансцендентализъм* (2003), *Критически онтологеме на духовността* (2006) и *Пътища на метафизиката. Кант и Хайдегер* (2011)³) целя едно неконсервативно преосмисляне, продължение и разширение⁴ на Кантовата

ционализма. И сега това се издига по-високо и по-широко: познава **целият човек**“, Simmel, G., 1921, S.22 (втора лекция).

- ¹ В *Опит за ново изложение на наукоучението* (1797 г.) Фихте пише: „Най-висшият интерес и основанието на всички останали интереси е **интересът към самите нас**. Така е при философа. Да не загуби своето Аз в разсъдението, а да го запази и отстои, това е интересът, който невидимо ръководи цялото негово мислене. [...] Който обаче осъзнае своята самостоятелност и независимост от всичко, което е вън от него – а човек ще го осъзнае само когато превърне себе си чрез самия себе си в нещо независимо от всичко, – той няма нужда от нещата като опора на самия себе си и не може да се нуждае от тях, защото те унищожават онази самостоятелност и я превръщат в празна илюзия“, Фихте, Й. Г., 1993, с. 12.
- ² Обожението на човека е неговата причастност към божествените енергии и неговото единение с Бога. Тук имам предвид, че мистическата теология, която разкрива обожението като екстаз и себеотдаване, вкл. с помощта на кеносиса на Спасителя, е своеобразно надграждане над апофатиката и катафатиката, които имат логосен характер. Коренът на тази продължаваща и до днес европейска традиция на екзистенциализиране е във формираните в неоплатоническа среда съчинения на Псевдо-Дионисий Ареопагит. Темата за енергиите срещаме още в Аристотеловата *Метафизика*. Философското продължение на тази тема след нейното теологическо трансформиране при светите отци и схоластиката е по-скоро в трансцендентализма, отколкото в каузалността.
- ³ Канавров, В., 2003 (тук е изложен концептът *виртуалистски трансцендентализъм*); Канавров, В., 2006 (това е своеобразна философия на духовната история); Канавров, В., 2011 (сравнени са двата фундаментални метафизически пътя – битийния и познавателния, – като е демонстрирано теоретично предпочитание към втория).
- ⁴ Волфанг Кулман употребява образните термини „либерално-широкоскроено [liberal-weitherzig]“ и, противното на него, „ортодоксално-тесногръдо [orthodox-

трансцендентална философия. Тя е върхово постижение на европейската метафизика като *Philosophia perennis et universalis*. За първи път Кант изцяло елиминира обектността във философстването, като свежда предметността на познанието до формулата „възможен опит“. Той принципира по спекулативен начин чистото безобектно мислене и го теоретизира като идеално основание при концептуализирането на необходимото единство на познанието в търсене истинността на опита. Това единство няма и не може да има емпиричен характер. Затова Кант тематизира проблематиката по чист метафизичен начин, като трансцендентализира метафизиката в критически познавателен и систематичен проект, който и досега е адекватно наукоучение, ефективно работеща философска методология на научното познание и възвишен екзистенциален дом на критическата философска мисъл¹.

На основата на концепта **виртуалистки трансцендентализъм** аз правя опит да изградя една нова **систематична критическа метафизика** на основата на **Кантовия критически трансцендентализъм**.

Виртуалистският трансцендентализъм метафизира по априорен начин чистата форма на мисленето (нус, логос, разум)². Той е формално философ-

engerzigl“ продължаване на Кантовия проект. Срв. Kuhlmann, W., Einleitung, in: Kuhlmann, W. (Hrsg.), 2001, S.9.

¹ Фр. В. Й. Шелинг пише: „Въпреки че почива на пределна възраст, Кант не остарява“, Schelling, F.W.J., Immanuel Kant, in: Kopfer, J., Malter, R. (Hrsg.), 1974, S.76. В този изключително интересен сборник Йоахим Копер и Рудолф Малтер събират 30 слова, приветствия, речи, доклади и есета от различни периоди в чест на Кант, които са прочетени на неговото погребение, или са написани по-късно по повод годишнини от рождението и смъртта му или излизането на *Критиката*. Волфганг Кулман подчертава във въведението на изданието от него през 2001 г. сборник *Anknüpfen an Kant. Konzeptionen der Transzendentalphilosophie* както безсмъртието на Кантовата философия, така и възможността за нейното многостранно и многопластово непротиворечиво интерпретиране: „Кантовият опит за реализация – както ясно показват реакциите за него – е изключително многозначен. Това означава: позоваването на него може да става по много различни начини, акцентът може да се вижда и поставя на съвсем различни места. Освен това Кантовата критика на разума е в себе си относително неангажиращо изпълнена [losegefügt]; ето защо тя не поставя последователите [...] пред алтернативата да приемат всичко или нищо“, Kuhlmann, W., Einleitung, in: Kuhlmann, W. (Hrsg.), 2001, S.8. По повод 150-годишнината от смъртта на Кант Карл Ясперс патетично отбелязва: „Ние не трябва да му се възхищаваме като на нещо чуждо. С него можем да живеем. Него искаме да следваме“, Jaspers, K., Immanuel Kant. Zu seinem 150. Todestag, in: Kopfer, J., Malter, R. (Hrsg.), 1974, S.375.

² „Формата е възможността на структурата“, Витгенщайн, Л., 1988, с. 54 (Трактат, 2.033). Макар аналитичният контекст на Витгенщайновото философстване да е съществено различен от този на виртуалистският трансцендентализъм, това твърдение има същински измерения в един метафизично трансцендентален проект от познавателно синтетичен тип. Във *Философски изследвания* Витгенщайн записва:

стване. То не е нито стъписване, нито учудване, нито преклонение пред чистата форма на мисленето; още по-малко е нейно съзерцание или венцехвалене. Напротив, единствената задача е рефлексията върху нейното девиртуализиране, което се осъществява в трансценденталния преход от *a priori* към *a posteriori*. Виртуалистският трансцендентализъм е философски проект на девиртуализирането (трансцендентализирането, деметафизизирането) на чистата форма на мисленето като опосредствано основаване на необходимото единство на опита¹. Това единство е пътят за търсене на истината, респ. пътят на онтологичния конструктивизъм. Той минава през две дедукции: на категориите и на трансценденталните схеми (трансценденталните феномени).

Архитектонично монографията е изградена от две глави: *Трансцендентален схематизъм* и *Трансцендентални схематизации*. Първият параграф на първа глава е посветен на анализа на Кантовото решение на проблема за схематизма на категориите. Тази анализа е важна, защото очертава концептуалната рамка и конкретната реализация на автентичното Кантово схващане, но и разкрива някои негови проблемни моменти. Вторият и третият параграф предлагат интерпретацията на виртуалисткия трансцендентализъм на проблема за дедукцията на категориите като несхематизирано (неопосредствано) девиртуализиране на чистата форма на мисленето при изграждането на критически онтологии и на проблема за експликацията (дедукцията) на трансценденталния схематизъм като път на опосредствано девиртуализиране на чистата форма на мисленето при основаването на необходимото единство на опита. Втората глава има за предмет критическото теоретизиране на три модуса трансцендентален схематизъм, които представят съответните пътища на априорно-апостериорния преход, респ. трансценденталните условия и форми на опита при изграждането на критически

„Ние си мислим, че постоянно следваме природата, но всъщност само вървим покрай формата, чрез която я наблюдаваме“, Витгенщайн, Л., 1988, с. 194 (Изследвания, 114). Под това всеки виртуалистски трансценденталист би се подписал без колебание.

¹ Доколкото опитът е ограничен по предметен начин в съществуващото, но сам по себе си е транс-формиране на това съществуващо според образа и по силата на мисленето, то разкриването на автентичните онтични „кодове“ на съществуващото в различни негови предметности (вода, въздух, земя, гени, енергии, чакри и пр.) е изключително интересен, но собствено нефилософски проблем. Погрешно е да се нарича еко-логичен. В този случай не става дума за къщата (от гръцки: οἶκος, „къща“), а за нейните естествени материали, което за философията не е от съществена разлика. Тяхното вписване в проекта „къща“ и изграждането на самата къща е логосен проблем, а не проблем на естеството. Вероятно, когато става дума за собствено онтичното и за съществуващото в автономна форма, може да се говори за физика, макар днес тя да е изключително теоретизирана.

онтологии, разбирани като систематично и цялостно осмислен опит на човека и неговия свят. Въпросът за изследване на други модуси трансцендентален схематизъм, респ. други пътища за конституиране на критически онтологии е открит. С това категорично подчертавам, че предлаганата интерпретация не изчерпва всички възможни видове трансцендентален схематизъм.

Разкриването на пътищата на трансценденталния схематизъм, респ. на трансценденталните условия на априорно-апостериорния преход, е подстъп към критическото теоретизиране на една **нова трансцендентална феноменология от формално-познавателен тип**. Тя се основава на метафизичния формално-познавателен концепт виртуалистки трансцендентализъм и съставлява структурата на играта на феномените в качеството им на чисти, формални и динамични експликти на трансценденталния трансфер на чистата форма на мисленето в чиста форма на познанието. Този трансфер разкрива как логическата функция на категориите основава критическото познавателно значение в опита посредством играта на феномените. Дискурсивната работа на категориите и играта на феномените са двете фундаментални основания на действителната конституция на плуралистичната критическа онтология (множеството критически онтологии) при дейността на трансценденталната синтеза в опита.

* * *

Изказвам искрена благодарност на рецензентите на книгата *доц. д-р Ивайло Димитров* и *доц. д-р Кристиян Енчев*.

Благодаря на *г-жа Кристине Шулиц*, която редактира резюмето на немски език.

Благодаря на *Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград* за предоставените ми условия и атмосфера за философска работа.

София, март 2015 г.